

VILNIAUS UNIVERSITETAS
GAMTOS MOKSLŲ FAKULTETAS
EKOLOGIJOS IR APLINKOTYROS STUDIJŲ CENTRAS

Gediminas Petkus

II-os pakopos studijų programa

Ekologija

**Laukių (*Fulica atra*) sankaupų gausa ir pasiskirstymas
žuvininkystės ūkių tvenkiniuose Lietuvoje.**

Magistrinis darbas

Moksliniai vadovai:

doc. dr. S. Sinkevičius

dr. V. Stanevičius

Vilnius, 2011

IVADAS

Dideli žuvų tvenkinių kompleksai yra centrinės ir rytų Europos šalių charakteristika. (ypač Čekijoje, Baltarusijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Lietuvoje ir Latvijoje). Lietuvoje yra 25 dideli žuvų tvenkinių kompleksai ir gausūs pavieniai atskiri nedideli žuvų tvenkiniai. Kai kurie iš jų buvo sukurti jau 16-17 amžiuje, tačiau dauguma per pastaruosius 50 metų (Švažas, Stanevičius, 2000). Praktiškai visi jie tapo specifiniais aukšto produktyvumo biotopais su optimaliomis perėjimo ir maitinimosi sąlygomis įvairių sisteminių ir ekologinių grupių paukščiams daugiau ar mažiau susijusiems su vandens ekosistemomis. Ypatingą ornitologinę vertę žuvų tvenkiniai įgyja totalinės landšafto melioracijos ir intensyvaus žemės ūkio sąlygomis. Pavyzdžiui, Lietuvoje 1960-1980 metais buvo numelioruota apie 40 procentų įvairaus tipo pelkių. Dėl antropogeninių faktorių sąlygotos sukcesijos ir eutrofikacijos suintensyvėjimo sumažėjo tradiciniai "paukščių ežerai", pvz., Žuvintas, Amalvas, Žaltytis, Urkis, Plomėnai, Kretuono ežero sala ir t.t. (Stanevičius, 1999)

Pastaraisiais metais Lietuvoje pastebėta, kad žuvų tvenkiniai yra svarbūs gamtosaugos požiūriu vandens paukščiams, tilvikams, įvairioms vištelėms, baubliams, plėšriesiems paukščiams (nendrinė lingė), nendrynų žvirbliniams (ūsuotoji zylė), remėza, kaip perėjimo, maitinimosi, šėrimosi, nakvynės (varnėnai, geltonosios ir baltosios kielės) vietos. Tokiuose tvenkiniuose paukščių (perinčių ir neperinčių) tankiai ploto vienetui yra žymiai didesni nei daugumoje natūralių vandens telkinių, pavyzdžiui ežerų, ne tik Lietuvoje taip pat kaimyninėse šalyse.

Nežiūrint to, daugumos žuvų tvenkinių ornitofauna yra neapsaugota nuo daugelio su žmonių veikla susijusių neigiamų permainų bei padarinių. Net pats žuvų tvenkinių naudojimas vykdomas neatsižvelgiant į jų reikšmę bioįvairovei ir vandens paukščių apsaugai. Kaip pavyzdį galima pateikti vėlyvą pirmos eilės auginimo tvenkinių užliejimą vandeniu, kuris gali sunaikinti paukščių lizdus (didžiųjų ančių, tilvikų) bei sutrikdyti jų perėjimo laikotarpį. Itin intensyvi žuvininkystė (dideli ižuvinimo tankiai) gali sąlygoti nepalankių sąlygų nepalankių gyvenimo ir maitinimosi sąlygų vandens paukščiams susidarymą (mitybinės bazės nuskurdinimas, vandens drumstumas, deguonies stoka, neigiami anaerobiniai procesai ir pan.), viršvandeninės augalijos šalinimas – panaikinti perėjimo vietas.

Pasikeitus ekonominei politikai, laisvos rinkos sąlygomis iškilo dalinio ar netgi totalinio esamo žuvų tvenkinių tinklo sunykimo grėsmė. Visa kas buvo aukščiau išdėstyta daro žuvų tvenkinių ornitofaunos tyrimus aktualiais.

Žuvininkystės tvenkinių paukščių ekologijos ir elgsenos tyrimai – reikalingi, šios svarbios vandens ekosistemos geresniam pažinimui, mokslinių apsaugos ir valdymo pagrindų sukūrimui reikalingų žinių sukaupimui. Tai sudėtingas didelės apimties uždavinys, į kurio vykdymą pastaruoju metu yra įsitraukę eilė profesionalių ornitologų ir paukščių stebėtojų.

Žuvų tvenkiniai Lietuvoje buvo tirti, tačiau šie darbai buvo palyginti neseni, trumpalaikiai, publikacijos negausios.

Lyginant su ankstesniais laukių tyrimais Lietuvos žuvininkystės ūkiuose mano darbe tiriami nauji, iki šiol netirti rūšies ekologijos ir biologijos šiose buveinėse aspektai. Tai tvenkinių klasifikavimas pagal laukių sankaujų dydį bei aplinkos veiksnius, kurie apsprendžia sankaujų dydį atskiruose ūkiuose ar ūkių grupėse. Taip pat ir kiti klausimai, kurie jau buvo tirti ankstesnėse publikacijose (sankaujų gausa ir jų formavimosi sezoninė dinamika) yra išanalizuoti detaliau, nes duomenys surinkti vykdant daug didesnę apskaitų skaičių, daug didesniame ūkių skaičiuje. Be to, apskaitos buvo tolygiau išdėstytos laike.

Medžiaga buvo surinkta, tvarkoma, ir analizuojama Gamtos Tyrimų Centru (toliau GTC) vykdant projektą (užsakovas Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija) „Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos antrosios prioritetinės krypties „Akvakultūra, ir, žvejyba vidaus vandenyse, žuvininkystė ir akvakultūros produktų perdirbimas ir rinkodara“ priemonės „Akvakultūra“ veiklos sritis „Vandens aplinkosaugos priemonės“ („Paukščiai tvenkiniuose) pagal Aplinkos ministerijos ir Lietuvos žemės ūkio ministerijos užsakytas ir GTC parengtas metodikas. Projekto koordinatorius Liutauras Raudonikis (nuo 2011 Vitas Stanevičius). Visi darbui naudoti duomenys yra GTC nuosavybė.

Padėka:

Nuoširdžiai dėkoju moksliniam vadovui, gamtos tyrimo centro darbuotojui dr. Vitui Stanevičiui už kantrybę, palaikymą bei padaršinimą. Dėkoju ir Vilniaus universiteto moksliniam vadovui docentui dr. Stanislovui Sinkevičiui už palaikymą. Taip pat norėčiau padėkoti ir žuvininkystės ūkių darbuotojams už pagalbą atliekant apskaitas bei tų ūkių direktoriams.